

לקבלת המערכים בדואר אלקטרוני ללא תשלום, הרשמו באתר: actualia.shiuracher.org

מערכי האקטואליה מופצים ללא תשלום על ידי עמותת "שיעור אחר", הפועלת להעצמת תלמידים ולקידום מעורבות של הציבור הישראלי במערכת החינוך. מטרת התכנית להקנות ידע ולעודד את החשיבה הביקורתית דרך דיון בנושאים החדשותיים העומדים מדי שבוע על סדר היום הציבורי וחשיפה למקורות יהודיים. השיעורים מיועדים להוראת תלמידי חט"ב ותיכון.

כל מערכי השיעור ניתנים להורדה באתר actualia.shiuracher.org. הורדת המערכים מחייבת הרשמה חד-פעמית באתר. **לפעילות נוספת של העמותה – העברת קורסי העשרה על-ידי מתנדבים – בקרו באתר www.shiuracher.org** אין להפיץ את מערכי השיעור לשום גורם תמורת תשלום.

שיעור אחר: גוונים באקטואליה

הפרדה מגדרית בתחבורה ציבורית

16.02.2010

נושא

בשבועות האחרונים העיתונות מלאה בעיסוק סביב קווי המהדרין: "שמים סוף לאפליה במגזר הציבורי", "נשים מסתערות על קווי האפליה", "אוטובוס גלאט כשר" – כל אלו הינם רק חלק קטן מהכותרות שזעקו באמצעי התקשורת. המאבק סביב הפרדת קווי תחבורה ציבורית לגברים ולנשים הולך וגואה לקראת הדיון הצפוי בבג"צ ולאור החלטת שר התחבורה לאפשר קיום הפרדה כל עוד היא תעשה ללא כפייה. הדילמה החברתית הניצבת בפנינו יש בה בכדי להכריע על אופייה של המדינה - האם אנו כמדינה

סובלניים כלפי זכויות קבוצות אוכלוסיה שונות? והיכן עובר הגבול בין סבלנות לאחר ובין שמירה על אופי החברה ככלל?

הכינוי "קווי מהדרין" ניתן לקווי אוטובוס בהם נהוגה הפרדה מגדרית בין גברים ונשים, ויש הקפדה על קוד לבוש והתנהגות צנועה כמקובל במגזר החרדי. המיוחד בקווים אלו הוא שההפרדה יוצרת מצב בו הגברים יושבים בקדמת האוטובוס ואילו הנשים מאחור. קווים אלו זולים משמעותית לעומת קווים דומים מקבילים. במקרים מסוימים נוצר מצב בו נפתחו קווים חדשים תחת ההגדרה "מהדרין" מלכתחילה, ללא מתן מענה לאוכלוסיות אחרות.

הקובלים כנגד הפעלתם של קווים אלו על ידי חברת אגד, טוענים שתי טענות מרכזיות: ראשית, תעריף הנסיעה נתפס כהטבה לציבור החרדי שממומנת בידי הציבור; ושנית, מדובר בקווים של חברה ציבורית שבהם מונהגים כללי התנהגות חרדיים. לעומתם טוענים תומכי הקווים כי הדבר מהווה שירות לטובת מגזר בעל צרכים מיוחדים, המהווה פלח נכבד של האוכלוסייה. כמו כן נטען כי מדובר במספר מועט של קווים, שאינם משמשים בדרך כלל את הציבור החילוני וכי אין סיבה שאגד כחברה עסקית לא תתאים את שירותיה כדי להתמודד עם מתחריה ולהפיק רווחים.

במהלך השיעור נראה היכן יש יתרון להפרדה מגדרית ומה הקושי שהיא מעלה. נבחן את ההקשר ההיסטורי להפרדה ונדון בצורך העולה בהפרדה זו אל מול הצורך של החברה לשמור על אחדות. נדבר על זכויות מיעוטים אל מול זכויות הכלל ועל הגבולות שהחברה מעוניינת ליצור בכדי לשמור על אופי המדינה.

לשיעור זה קיימת הצעה לפעילות המשך של משפט מבויים. לפרטים: <http://actualia.shiuracher.org/topics/show/355>

מטרות

- הכרת היכוח על הפרדת קווי נסיעה ציבורית לגברים ולנשים.
- הבנת היתרונות של הפרדה והקשיים שהיא מעלה.
- עיסוק בצורך באיזון בין מתן זכויות לקבוצות אוכלוסיה לבין הרצון לשמור על אופי המדינה.

הכנה

- קטע קריאה: שמחת בית השואבה.
- כתבה מעיתון הארץ.

מהלך השיעור

א. הפעלת פתיחה (10 דקות)

1. **הפעלה:** מבלי לציין את נושא השיעור, בקשו מהבנים לעבור לצד שמאל של הכיתה ומהבנות לעבור לצד ימין. הסבירו שמדובר בתוכנית ניסיונית המופעלת בבית הספר ושמהיום ישיבת התלמידים בכיתה תהיה מופרדת.
2. **דיון:** האם, לדעתכם, בסידור החדש תיווצר אווירה נעימה יותר? נסו לשער מה יהיו החסרונות של הפיצול? האם בכיתה שלכם יש ויכוחים ומריבות בין הבנים לבנות? האם אתם חושבים שאילו היו כיתות נפרדות לבנים ולבנות, האקלים בכיתה היה טוב יותר? העלו מאפיינים של כל קבוצה:
 - בנים: מופרעים, לא יכולים לשבת על הישבן, פחות משתתפים בדיון, יותר בתכל'ס ופחות בדיבור.
 - בנות: מעמיקות, רגועות, מנהלות דיון, אכפתיות, רגישות, נקמניות
 חשוב לתת מקום בדיון לחיובי ולשלילי- אם אחת הדעות לא עולה מהקבוצה, העלו אותה בעצמכם.

הערות למנחה:

- א. במקומות בהם יש כיתות נפרדות או כיתות בעלות רוב מובהק למין אחד – מומלץ להתחיל מהדיון. זו הזדמנות להעמיק את ההבנה של ההפרדה. חשוב לאפשר גם את העלאת ההיבטים הביקורתיים (מה לא טוב, מה חסר, מה מפריע).
- ב. ניתן להיעזר גם בהפעלה בנושא של האתר "בין הצלולים" המותאם לכיתות הנמוכות: <http://itu.cet.ac.il/Inner.aspx?nItemID=1885>

3. **סיכום ביניים:** רשמו את היתרונות והחסרונות שעלו בדיון הכיתתי על הלוח. סכמו את הדיון: כפי שראינו יש יתרונות ויש חסרונות להפרדה בין המינים. מחד, בקבוצה מעורבת יש אפשרות להכיר את המין השני – על יתרונותיו וחסרונותיו, לימוד משותף של שני המינים מבטיח שכולם ילמדו את אותו החומר ותינתן הזדמנות שווה לשני המינים להצליח. מאידך- בקבוצות מעורבות אין אפשרות "להרוויח" מנקודות החוזק שיש לכל קבוצה בנפרד וכן אנרגיות רבות "מבזבזות" על הניסיון להרשים את בני המין השני, במקום להיות מתועלות ללימודים והבנה של החומר.

ב. לימוד מקורות וכתבה (10 דקות)

4. **קריאה:** קראו יחד עם התלמידים את שני המקורות על ההפרדה בין גברים ונשים ביום טוב (מועדים וחגים): "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. במוצאי יו"ט הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול". (המשנה, מסכת סוכה, משנה נא) "מאי תיקון גדול? אמר ר' אלעזר כאותה ששנינו: חֲלָקָה הייתה בראשונה, והקיפוח גזזטרא [מרפסת] והתקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. תנו רבנן: בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ והיו באים לידי קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים. ועדיין היו באים לידי קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה" (התלמוד הבבלי, מסכת סוכה, דף נ"א, עמוד ב')

המשנה עוסקת בשמחת בית השואבה (זהו מקור הביטוי על שמחת בית השואבה), אולם מציינת שהיה צריך לערוך תיקון גדול. מהו אותו תיקון? חכמי התלמוד (שחיו 200-400 שנה לאחר כתיבת המשנה) הסבירו שהיה צריך ליצור הפרדה בין הגברים והנשים בכדי שלא תהיה "קלות ראש". בתחילה סדרו כך שהנשים ישבו במרכז, אולם ראו שהדבר הסיט את תשומת הלב ועורר "קלות ראש". שנית סדרו שהגברים ישבו במרכז, אך הבעיה לא נפתרה. לבסוף התקינו מרפסת עבור הנשים, כך שהן ראו את הגברים, אך הגברים לא ראו אותן.

5. דיון: עימדו עם התלמידים על הנקודות הבאות:

- מהי לדעתכם "קלות ראש"? מה הסכנה? ממה החשש? [קשרו לדיון הקודם על הפרדת הבנים והבנות בכיתה]
- מה היו השלבים בניסיון לפתור את היווצרות "קלות הראש"? [הנשים במרכז, הנשים בצד, הנשים למעלה]
- מדוע חשוב לחכמי התלמוד לתאר לנו את השלבים השונים? מה היינו חושבים לו היו מסתפקים רק במסקנה הסופית?
- שימו לב – באילו מקרים עולה הצורך בהפרדה כזו? האם מדובר בהפרדה כוללת או במקרים מסוימים?

למנחה: שימו לב שהמשנה והתלמוד מסבירים את ההפרדה בין נשים וגברים כצורך שעולה מתוך החיים. יש לשער שהדיון היה מבוסס על המציאות בתקופה ההיא. החשוב הוא להבין שעם הקושי שהדבר מעלה לחלק מן הציבור הישראלי וההקשר השלילי של ההפרדה, יש כאן ניסיון לתת מענה לצורך העולה מן הציבור – הצורך למנוע הפרעות (כדוגמת "קלות ראש") ולהתמקד בדברים החשובים (למשל לימודים בכיתה). כמו כן, נדגיש כי הכתוב מעלה שחכמי התלמוד לא רצו להפלות את הנשים והיו מעוניינים לשים את הנשים במרכז ההתרחשות.

ג. התייחסות לכתבה (15 דקות)

6. **כתבה**: קראו את הכתבה על קווי המהדרין בכיתה (מצ"ב נספח). הסבירו כי נושא ההפרדה המגדרית באוטובוסים הינו נושא שנוי במחלוקת שעולה לאחרונה לכתורות, בעיקר סביב העתירה לבג"צ שהוגשה ב-4.2.10. עולות כאן שאלות עקרוניות: אפליית נשים לכאורה, סבסוד צורך של מגזר באוכלוסיה והתאמה לאופי הדמוקרטי של המדינה.

7. **סרגל הסכמה**: ההיגדים הבאים נלקחו מטוקבקים (תגוביות) לכתבות בנושא באינטרנט. קראו את ההיגדים ובקשו מהתלמידים לדרג את מידת הסכמתם עם ההיגד בסקאלה שבין 1 ל-10 (1 אינני מסכים - 10 מסכים באופן מלא). אם ניתן להעמיד את כל הכיתה ולצייר את הסקאלה על רצפת הכיתה - מה טוב. אך אם לא, ניתן לחלק כרטיסיות בין 1-10 ולבקש להרים את המספר המתאים בתום כל שאלה.

אחר כל היגד בקשו נימוק מתלמיד שבחר את הצד הנמוך של הסקאלה, תלמיד שבחר את הצד הגבוה ותלמיד שבחר את מרכז הסקאלה. אם מתפתח דיון סביב אחד ההיגדים- אפשר להתקדם דרכו, כל עוד ממשיכים לבחון את המורכבות.

מומלץ לבחור 5-7 מההיגדים הבאים:

- "באזורים החרדים תהיה הפרדה ולא נשאל אתכם".
- "מגיע לנו [לחרדים] תחבורה מותאמת בדיוק כפי שמגיע לנכים!!!".
- "אם במועדונים אסור לעשות סלקציה [לקבוע מי יכנס ומי לא] אז בטח שאסור באוטובוסים ציבוריים שנוסעים על כבישים שכולנו שילמנו עליהם".
- "זה לא ייתכן שהם ייסעו בקווי אוטובוסים נוחים יותר וזולים יותר משאר הציבור".
- "שכל מי שלא מוצא חן בעיניו יכול ללכת ברגל או להזמין מונית – למה אני צריך לדאוג להם???"
- "שילכו מפה, שילכו למקומות שיותר מתאימים להשקפות שלהם כמו אירן או אפגניסטן!"
- "חייבים לאפשר לנו לדאוג לפתרונות צנועים!! הצפיפות גורמת לנו לעבור על איסור המגע [בין גברים ונשים] ויוצרת אי-נוחות".

במידה ולהערתך התלמידים מתקשים להתייחס לטוקבקים, ניתן לגוון גם עם ההיגדים הבאים:

- כשחילוני מטייל בשכונה חרדית עליו להתלבש בצניעות. כך גם בקווי אוטובוס שנוסעים לשכונות חרדיות.
- חברת אגד צריכה לאפשר הפרדה בין גברים ונשים גם בקוויים של ת"א-ירושלים.
- חרדים שנוסעים בקו ירושלים – ת"א ביקשו ליצור הפרדה בין גברים לנשים.
- חייבים לדאוג שחרדים יוכלו לנסוע בתחבורה ציבורית בדיוק כמו כל אחד אחר.
- לדעתי זו בושה שנשים צריכות לשבת מאחור בקווי מהדרין.

8. **סיכום ביניים – בעד ונגד:** נסו לרכז את הטענות שעלו מהיגדים. מתוך הדיון הדגישו את הסכנות הקיימות, במידה ומקצינים לכל כיוון. ניתן לחדד זאת על-ידי יצירת טבלה על הלוח:

בעד הפרדה בקווי מהדרין

- ההפרדה בין נשים וגברים חשובה לחרדים.
- החרדים מוכנים להשקיע בהסעות חינם בכדי לשמור על הפרדה.
- לחרדים זכות שווה לתחבורה מותאמת בדיוק כמו קבוצות אוכלוסיה אחרות (לדוגמה: הנכים).
- חשוב לאפשר לאגד להתחרות ולהציע למגזר החרדי שירות מותאם להם.
- מדובר באוכלוסייה מעוטת יכולת, המשתמשת רבות בתחבורה ציבורית כאשר רק למיעוט אפשרות לרכוש רכבים פרטיים.

נגד הפרדה בקווי מהדרין

- אם ניתן להוזיל את המחיר בקווי מהדרין – מדוע לא גם לשאר האוכלוסייה?
- המדינה לא צריכה לממן הפרדה הנוגדת את אופיה הדמוקרטי של המדינה.
- קווי המהדרין מחייבים את כל העולים עליהם לקודי התנהגות מסוימים, ללא אפשרות בחירה. כך למשל גם אם לא יכולה לשבת עם בניה או זוג נשוי לא יכול לשבת יחדיו.
- חשוב לאפשר התאמות לצרכי קבוצות אוכלוסיה, אך לא במחיר פגיעה בכלל הציבור. לדוגמה: ההתאמה לנכים לא פוגעת באפשרות של שאר האנשים לנסוע בקווים אלו.

מהן הדילמות המרכזיות העולות מתוך הויכוח על קיומם של קווי מהדרין?

- העדר התייחסות ומתן מענה לצרכי מגזרים באוכלוסיה עלול לחזק את תחושת הניכור וחוסר השייכות.
- בניסיון לתת מענה לכל קבוצת אוכלוסיה, אנו עלולים לאבד מאופייה של המדינה.

ד. סיכום (5 דקות)

9. סיכום השיעור (חשוב לסכם את השיעור בכמה מילים):

ראינו כי נושא הפרדת הקווים הינו נושא מורכב המציב את החברה הישראלית, כחברה דמוקרטית, מול שאלות על הגבולות והאיזונים של החברה כולה מול הפרטים השונים בה. במהלך השיעור בחנו את היתרונות והחסרונות שיש בהפרדת בנים ובנות, לאחר מכן בחנו את המקורות ההיסטוריים המדברים על הפרדה שכזו ולבסוף בדקנו את יחס החברה כלפי ההפרדה- דרך הטוקבקים (תגובות) מהאינטרנט והדעות שהועלו בכיתה. לבסוף בחנו את היתרונות והחסרונות תוך ששמנו דגש על הסכנות שיש בהקצנה של כל אחת מהדעות.

הצעה להרחבה: ניתן להעמיק שיעור זה על ידי עריכת משפט מבוים בכיתה (מצ"ב מערך למשפט בנספח). לשם כך יש לייחד שיעור נפרד נוסף.

מתוך כתבה מאת לילי גלילי, פורסם בעיתון הארץ, 28.10.2005

[...] התקריות הראשונות אפילו לא נגעו לה אישית. פעם אחת נדרשה אישה חילונית צעירה לעבור לחלקו האחורי של האוטובוס כדי לפנות מקום לגברים מקדימה, וסיגל שמעה אותה מספרת את הסיפור למישהו בטלפון הנייד, מתלוננת שהיא מרגישה "אזרחית סוג ב'". הנשים החרדיות באוטובוס היו דווקא נחמדות, הסבירו לה ש"הכל לטובה" וש"זה רצונו של בורא עולם". בפעמים אחרות עקבה סיגל בהשתאות אחר התנהלות העניינים, אחר הנהג היורד מן האוטובוס, אומד את הקהל ומודיע: "יש מקום לשלושה גברים, לא לנשים". זה נראה לה מוזר, על גבול הפולקלור. אפילו למדה להתמודד עם הדחיפות האיומות, הגובלות באלימות, שמבטלת זמנית את איסור המגע בין אשה לגבר, ואליה נגזרים נוסעים שיודעים שנסיעתם אינה מותנה רק בשאלה מי יעלה קודם אלא בעדיפות מגדרית; השכילה להתמודד עם ההערות העולבות שהוטחו בה לפעמים. מדי פעם הרגישה שקורה פה משהו לא תקין לגמרי, אבל בדיעבד היא אומרת שהפנימה את ההנחה שזה "אוטובוס שלהם", ובכלל, יפה מצדם שנותנים לה לעלות עליו. רק בבית היו אומרים לה מדי פעם שזה ממש לא בסדר, כי זה אוטובוס של אגד שבו כולם אמורים להיות שווים זכויות. [...]

התקרית בערב חג הסוכות שברה אותה. האוטובוס היה צפוף מן הרגיל, המהומה גדולה. סיגל, שלמדה עם הזמן לדחוף כנדרש, עלתה לאוטובוס שלא היה עדיין מלא. למודת ניסיון, שאלה את הנהג אם יש מקום, משפט צופן לשאלה אם יש מקום לאישה. הנהג השיב בחיוב. סיגל איחסנה את תיקה הגדול בחלל המטען, שילמה, והחלה לתור אחרי מקום ישיבה. כל המקומות ליד נשים היו שמורים לנשים שטרם עלו; המקום הפנוי היחיד היה ליד גבר בקדמת האוטובוס. חסרת אונים עמדה במעבר. גם הנהג ישב במושבו חסר אונים. בסופו של דבר נאלצה לרדת מן האוטובוס, להוציא את תיקה מתא המטען ולחכות שעה וחצי לאוטובוס שאחריו. הנהג נותר אדיש. הפעם, סיגל כבר בכתה. "הרגשתי מושפלת נורא", היא מספרת, "מעצבן אותי לחשוב שכל החודשים האלה של נסיעה הרגשתי אסירת תודה שבכלל נותנים לי לנסוע, שהפנמתי את הנחיתות ואת ההכרה שזה לא אוטובוס לתושבים של הקיבוצים, למרות שזה כאילו אוטובוס רגיל. [...]

סיגל אומרת כי דרך החוויה האישית שלה הבינה לראשונה מה זה להיות אזרח סוג ב' במדינה הזאת. "יש לי ידידים ערבים", היא מספרת, "עד עכשיו זה נראה לי טבעי לגמרי מה שעושים להם בכניסה לתחנה המרכזית, בבדיקות המשפילות. רק כשהגיע תורי לחוות השפלה בפומבי מתוקף היותי מיעוט אחר, הבנתי טוב יותר מה עובר עליהם. למדתי לקח חשוב". היא גם למדה לא לנסוע הרבה הביתה, כדי לחסוך מעצמה את עוגמת הנפש, והוריה למדו לא לעזוב את תחנת העלייה לאוטובוס בצומת מירון עד שהם רואים את בתם ממש מתיישבת במושב האוטובוס, מעשה שאינו מובן מאליו.